

ԱՐԻԱԴՆԱ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

ՄՄ

ՂՈՒՆԿԻԱՆՈՍ ԵՐԳԻՉ ԿԱՐՆԵՑԻ. «ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼԲ»

«Ես չմեռած՝ մարդ չմեռնի, չտեսնամ կսկիծները...»:
Ղունկիանոս¹

Նոր ժամանակների պահանջներին ներդաշնակ՝ Ժէ.-ԺԸ. դարերում բանաստեղծությունը զարգացման ուրույն ուղի է թեւակոխում, սկսում է գերակշռել քնարերգությունը, ուր հատկապես առանձնանում էին կրոնասիրությունը եւ հայրենասիրությունը, աշխարհիկ տաղերգությունն ու ժողովրդագուսանական երգը: Ինչպես նկատում է գրականագետ Շ. Նազարյանը, «Վերանորոգվող գրականության այս նոր ճանապարհի առաջին գծի վրա ահա կանգնում են ո՛չ թե աշուղները, այլ՝ դասական բանաստեղծության ներկայացուցիչները՝ իրենց ողբի եւ սթափման երգերով...»²: Հարկ է նշել, որ հիշյալ երգերի ժառանգության մեջ իր զգալի բաժինն ունի նաեւ ուսումնասիրողների լայն շրջանի քննական հայացքից ու գիտական շրջանառությունից գրեթե դուրս մնացած աշուղ-բանաստեղծ Ղունկիանոս Կարնեցին: Իրավացի է «Ղունկիանոսի ընծան» գրքի առաջաբանի հեղինակ Նազարեթ Կիրակոսյանը (Նազարեթ Կիրակոս), երբ գրում է. «Իր բազմաչարհար ժողովրդի մարմնացումն է երգիչը, իսկ նրա բանաստեղծական խոսքն իր ժողովրդի դառնաթախիժ հոգու արտահայտությունն է, կուտակված վշտի չափածո պոռթկումը՝ աղոթքի ձևով...»³:

Ղունկիանոսի չափածո խոսքը՝ միջնադարյան ավանդների լավագույն խտացումներով, բուն հայկական է՝ օժտված աշուղական

¹ «Բագմավէպ», հտ. ԽԱ., Վենետիկ, 1883, էջ 109 (այսուհետեւ՝ «Բագմավէպ»). «Զերդուածք Ղունկիանոս երգչի Կարնեցոյ», հայերէն, Վենետիկ, 1893, էջ 88 (այսուհետեւ՝ «Զերդուածք»). **Ղունկիանոս Երգիչ Կարնեցի**, Ղունկիանոսի ընծան, Երևան, «Գիր գրոց», 1995, էջ 103 (այսուհետեւ՝ «Ղունկիանոսի ընծան». «Այլ եւ այլ» խորագրի՝ «Եղբորս հիվանդության վրա» ենթավերնագիրը կրող բանաստեղծությունից):

² Շ. Նազարյան, Ողբի եւ սթափման բանաստեղծություն, XVIII դ., Երևան, 1992, էջ 34–35:

³ «Ղունկիանոսի ընծան», էջ 7:

բանաստեղծության տաղաչափությանը վերաբերող մի շարք տիպաբանական հատկանիշներով⁴: Նրա երգերը, ինչպես նկատեցինք, ցայսօր արժանի գնահատականի չեն արժանացել: Այստեղ կփորձենք որոշ չափով լրացնել այդ բացը՝ դիտարկելով Ղուևկիրանոսի «Այլ եւ այլք»՝ հասարակ մարդու կյանքին առնչվող բոլորովին նոր թեմաները, որոնք ձեւի տեսակետից նորություններ չէին, բայց զգալի առաջխաղացում էին արձանագրում:

Հայ ժողովրդի մեծ բարեկամ Վալերի Բրյուսովն ընդգծում է, որ Ղուևկիրանոս Կարնեցին գրել է պատմական եւ առօրյա թեմաներով: Մեզ հասել են հիմնականում միստիկ եւ շատ քիչ թվով՝ առօրյա կյանքին վերաբերող գործեր⁵: Ակնհայտ է, որ հեղինակի ստեղծագործությունները գրականության մեջ արտահայտվող նոր գաղափարների անդրանիկ դրսեւորումներն են, որոնք հող նախապատրաստեցին գալիք բարձրարվեստ ժողովրդյան գրականության համար:

Ղուևկիրանոսը զարգացրեց փոքրածավալ՝ քառատող բանաստեղծության տեսակը: Արտացոլելով իր ժամանակը (ԺԼ. դարավերջ – ԺԹ. դ. սկիզբ)՝ բանաստեղծը բացել է իր հոգին աշխարհի ու մարդկանց առաջ՝ ձգտելով, որ այդ խոսքը հնարավորինս շուտ տեղ հասնի եւ ներգործի ըստ արժանվոյն: Հեղինակի նորորակ յուրաքանչյուր երգ արտահայտում է հասարակ մարդու կենցաղի, կյանքի, ապրումների ու մտորումների այս կամ այն կողմը, առանձին անձանց տխուր ճակատագիրը՝ եղբոր, աշակերտի հիվանդություն, հուսահատություն, վիշտ, կորուստ, մահ, հրաժեշտ, հորդոր եւ այլն: Երգերը սերտորեն կապված են իրար հետ եւ կազմում են մի ընդհանուր շղթա, որ ներկայացնում է ժամանակի ամբողջական պատկերը: Դրանք կրում են «Այլ եւ այլք»⁶ խորագիրը: Մարդու ներաշխարհի այս դրսեւորումներն ամփոփված են «Եղբօրս հիւանդութեան վրայ», «Կեօգելիկիս կորուստը», «Մխիթարութիւն վասն մահուան քրոջ», «Հրաժեշտ սիրելեաց», «Դարձեալ հրաժեշտ ի սիրելեաց», «Ձեռասուն աշակերտիս հիւանդությունը», «Խելքին ու բախտին

⁴ Այս մասին տե՛ս տողերիս հեղինակի «Աշուղ Ղուևկիրանոսի ստեղծագործությունները ուշ միջնադարյան հայ բանաստեղծության համատեքստում» հոդվածը. ԼՀԲ, թ. 2 (647), 1916, էջ 243–253:

⁵ Տե՛ս **В. Брюсов**, Поэзия Армении, Народная-средневековая-новая в переводе русских поэтов, Ереван, 1966, էջ 481–482:

⁶ «Բազմավեպ», էջ 109, «Բերդուածք», էջ 88, «Ղուևկիրանոսի ընծան», էջ 103–109: Հարկ է նշել, որ «Այլ եւ այլք» խորագրի ներքո ամփոփված վերոնշյալ բանաստեղծությունները գետեղվել են «Բազմավեպ» ամսագրի էջ 99–110, «Բերդուածքի» 88–93 եւ «Ղուևկիրանոսի ընծան» ժողովածուների 103–109 էջերում:

զրուցատրութիւնը» ենթավերնագրերի տակ: Գրական այս տեսակի առաջացմանը նպաստած գեղարվեստական որոշ տարրեր՝ անմիջական հույզերի խոր ու քնարական բացահայտմամբ, գալիս են ժողովրդական բանարվեստից:

Այս բանաստեղծությունների հանրագումարը պատկերացում է տալիս ժամանակի մարդու հոգեկան տվյալտանքների մասին, օգնում հասկանալու հոգեբանության եւ գիտակցության մեջ տեղի ունեցած փոփոխությունները, անհատի խոհերը, ժամանակով ու միջավայրով պայմանավորված վերաբերմունքը: Այս առումով՝ Ղունկիանոսի երգերը վերածնության մարդասիրական աշխարհընկալման վերջնական հաղթանակի լավագույն վկայություններից են, եւ պետք է գնահատել երգերի ներքին էությունը, առաջադրվող հարցերի կենսական նշանակությունը: Հայտնի է, որ աշուղ-բանաստեղծի ստեղծագործությունը մի կողմից առնչվում է միջնադարի տաղերգությանը, մյուս կողմից՝ աշուղական արվեստին: Հեղինակը, այդ երկուսը միահյուսելով, ներդաշնակելով, ստեղծում է ազգային քնարերգության, դասական բանաստեղծության մի նոր շերտ՝ շեշտված մարդասիրական՝ ժողովրդական հոգեբանությամբ: Որպես տաղերգու՝ նրա չափածո արձակն իր ակունքով պարուրված է շրջապատի սիրո փոխադարձ զգացման խոհախրատական գաղափարներով: Այս հանգամանքն ավելի ու ավելի է դրսևորվում կենցաղագրության բնույթի «Եղբորս հիվանդության վրա»⁷ բանաստեղծության մեջ՝ ընդգծելով արծարծված խնդրի էական՝ որոշակի մեծ նշանակությունը:

Աղոթախառն ողբի, աղերսանքի, զղջման, հեծեծանքի, հառաչանքների ուղեկցությամբ դրսևորվում է ժամանակների ցավից գալարվող մարդու բարդ, փոթորկահույզ հոգեկան աշխարհը: «Սէրս եռաց, արտասուեցի, մեր եղբայրը հիւանդ է»։ ողբով կարելի է մաքրել, դուրս թափել հոգում կուտակված մաղձը, հանգստանալ, չափի մեջ դնել իմացական եւ զգացական հատկությունները: Վշտահար հեղինակը սիրո միջոցով է ընկալում կյանքի բոլոր հակասությունները՝ հոգու երջանկությունը գտնելով գեղեցկության բացահայտման ու նվիրումի մեջ: Լսելով եղբոր հիվանդության մասին, չցանկանալով որեւէ մեկի մահն իրենից առաջ՝ աղերսանք-աղոթքի ձևով դիմում է Աստծուն, որ ինքն ուրիշներից ավելի շուտ մահանա, որ չտեսնի կորուստները: Կյանքից հեռանալու թախիծը, մահվան սարսափը, կյանքի բարձր գնահատականը չեն խոչընդոտում անսահման երեւակայության տեր մարդասեր բանաստեղծին՝

⁷ «Բազմավէպ», էջ 109–110, «Քերդուածք», էջ 88, «Ղունկիանոսի ընծան», էջ 103:

ընթանալու դեպի մեծագույն անձնագոհություն՝ զոհասեղանին դնելով իր անձը: Բերվող տողերը բացահայտում են երգչի հույզերն ու պոռթկումը եղբոր մասին վատ լուր առնելու պահին:

Խիստ ցաւեցայ՝ երբ լսեցի՝ մեր եղբայրը հիւանդ է,
Աղօթքով Աստուած դիմեցի, մեր եղբայրը հիւանդ է.
Ես չմեռած՝ մարդ չմեռնի, չտեսնամ կսկիծները.
Սէրս եռաց, արտասուեցի, մեր եղբայրը հիւանդ է⁸:

«Մարդ չմեռնի, չտեսնամ կսկիծները» զգուշավոր խոսքերից հետո «եղբայրը հիւանդ է» արտահայտությունը հնչում է իբրեւ ահեղ դատավճիռ: Հեղինակը քաջ գիտակցում է, որ ոչ ոք չի կարող փոխել կյանքի ընթացքը, խուսափել մահվան ճիւղաններից, սակայն ընկերներն ու հարազատները կարող են եւ պետք է փորձեն մեղմել ցավը (սիրտը բանանք, մխիթարենք)՝ հույս փայփայելով, որ Տերը կտեսնի եւ կողորմի:

Ղուկիւհանոսը կըսէ. Եկէք տես երթանք մէկտեղ սիրով,
Սիրտը բանանք համեղ պտղով, տանձ ու խնձոր, նռներով...
Մխիթարենք զանի անուշ աստուածային խօսքերով.
Տէր տեսցէ եւ ողորմեսցի, մեր եղբայրը հիւանդ է⁹:

Ղուկիւհանոսի գործերը բանաստեղծական ձևի տեսակետից նորություններ չէին, բայց բոլորովին նոր էին իրենց բովանդակած նյութով՝ առաջին հերթին արժեքավոր՝ որպես կյանքի այս կամ այն դիպվածի ու մանրամասնության առօրյա ուրախություններն ու հոգսերն արտացոլող ստեղծագործություններ: Իբրեւ գրական նոր տեսակի, մասնավորապես երգիծական երգեր՝ անտեսվել են կամ դուրս մնացել ուսումնասիրողների ուշադրությունից: Մինչդեռ այս երգերում գրականությունն այնքան է կյանքին մոտեցել, կամ ժողովրդի կյանքն այնքան է գրականության մեջ մտել, որ ստեղծվել են զավեշտական երգեր՝ տարբեր բնութագրումների չափազանցված նշանակությամբ: Տաղերգության տաղաչափությամբ գրված այս զավեշտական երգերը չեն կապվում ժամանակի աշուղական խաղերի հետ, թեև արծարծվող նյութի եւ ընդհանուր բնավորության առնչություններն անկասկած են: Հեղինակն իր հետ պատահած

⁸ Անդ, էջ 109:

⁹ «Բազմավեպ», էջ 109–110, «Զերդուածք», էջ 88, «Ղուկիւհանոսի ընծան», էջ 103:

կենցաղային մի փոքրիկ դիպված՝ ակնոցի կորուստը կամ գողացված լինելը, դարձրել է երկու տնից բաղկացած՝ չորստողանոց «Կեօզելիկիս»¹⁰ կորուստը»¹¹ ենթավերնագրով բանաստեղծության նյութ: Նախ նա որոշակի պատկերացում է տալիս, որ զրկվել է տեսնելու, գրելու, կարդալու միջոցից, ինչը վշտացնում է իրեն. «Կնեզուլի սիրտս՝ ըստ որում, գրէս կարդալէս ելայ, // Իբր աչքերս կուրցուցեր եմ...», սակայն հաջորդ իսկ պահին բացահայտում է ստեղծագործության բուն նպատակը՝ զվարճացնել եւ ծիծաղեցնել ունկնդիրներին, ուստի եւ իրար են հաջորդում «Ղունկիանոսին խնդցու... Ո՛վ հայր Անտոն, գողցուցեր եմ կեօզելիկս քեզնէն կուզեմ... Ո՞վ է տարեր, ո՞ւր է ընկեր՝ գոնեա տեղը իմացու» արտահայտությունները: Գրականագետ Հ. Սահակյանը, նկատի ունենալով չափազանցման հնարանքը, նշում է, որ կենցաղագրական-զավեշտական երգերը հայ բանաստեղծության աշխարհիկ ոգու խորացման նոր վկայություններն են եւ ամուր կապված են ժողովրդական ստեղծագործությունների հետ¹²: Իսկ Մ. Ավդալբեգյանը նման բանաստեղծությունների մասին գրում է. «Այդ կենցաղային զավեշտական տաղերը պատմականորեն՝ իբրեւ հասարակական նշանակություն ունեցող երեւույթներ, ոչ թե գրականության վայրէջքն են ապացուցում, ինչպես սխալ կերպով մինչեւ այժմ ներկայացվել է այդ շրջանին վերաբերող որոշ ուսումնասիրություններում, այլ հայ գրականության պատմության միանգամայն նոր դարաշրջանի գալուստն են ազդարարում...»¹³:

Այլ է «Մխիթարութիւն վասն մահուան քրոջ»¹⁴ վերնագրով բանաստեղծության նյութը: 4 քառյակով, 16 տողանոց բանաստեղծության մեջ կենսասեր հեղինակը փորձում է վշտակրին հույս ներշնչել, նրանից հեռու վանել լացն ու կոծը, սուգը՝ մխիթարելով հավերժական կյանքի մասին խոսքերով.

Լսեցի, սիրելի՛, քո քոյրդ մեռաւ, դո՛ւ ողջ եղիր.

Փրկչին խիստ հաճո ըլլալուն՝ քովն առաւ՝ դո՛ւ ողջ եղիր.

¹⁰ Խ. Աբովյանը եւս գործածում է «գյոգլուկ» բառը՝ «...ավետարան կարթալիս՝ հազար անգամ յա չեմակը (գյոգլուկը) դգում...». տե՛ս Խ. Աբովյան, ԵԼԺ, ութ հատորով, հտ. երրորդ, Երևան, 1948, Առաջաբան, էջ 1):

¹¹ «Բազմավէպ», էջ 109, «Քերդուածք», էջ 88, «Ղունկիանոսի ընծան», էջ 103–104:

¹² Հ. Սահակյան, Ուշ միջնադարի հայ բանաստեղծությունը (XVI– XVII դդ.), Երևան, 1975, էջ 274:

¹³ Մ. Ավդալբեգյան, Հայ նոր գրականության նախանշանները XVI–XVII դարերի տաղերգության մեջ եւ Նաղաշ Հովնաթանը. ՊԲՀ, թ. 1(16), 1962, էջ 88:

¹⁴ «Բազմավէպ», էջ 109, «Քերդուածք», էջ 88–89, «Ղունկիանոսի ընծան», էջ 104:

Բայց մեզ թողուց սգերու մէջ դառնագոյն կսկիծներով.
Ինքը սրբոց օթեւանը թէզ թռաւ, դո՛ւ ողջ եղիր¹⁵:

Նազարեթ Կիրակոսյանը գրում է. «Թեեւ կենդանության օրոք նրան քչերը եղան զորավիգ, կարեկից եւ օգնական, բայց ինքը ողջ կյանքում ուրիշների ցավակիցն էր, մխիթարողն ու սփոփողը... իր իմաստուն խորհուրդներով ու խրատներով, երգերով ու աղոթքներով, իր համեղ խոսքով...»¹⁶: Բանաստեղծը ողբ-ներբողյանի տարբեր հատվածներում սգակցում է եւ նկատում, թե՛ երիտասարդ էր, «ծաղիկ հասակին մէջ թարչամեցաւ, թափեցաւ», «միշտ կբաղձար անանց կեանքին, իւր փափագը լցուեցաւ», «սաստիկ կարօտով Յիսուսի էր ծարաւ» եւ այլն: Ուշագրավ է քառյակի երեք տողերն ամփոփող՝ «դո՛ւ ողջ եղիր» արտահայտությունը, որն աղերսվում է բանաստեղծության ներքին տրամաբանությունը: Այն սփոփման, հարազատություն, զգաստություն, նորոգություն, կենդանություն, կենսունակություն ուժ է ներշնչում: Այս բնույթի բանաստեղծություններն են, որ հստակվելով, զարգանալով, որակ ու քանակ կազմելով՝ խորին կնիք են թողել ԺԸ. դարի քնարերգության վրա: Այդ եւ նախորդած ժամանակաշրջանի մասին Աբեղյանը գրում է. «Սկսվեցավ մի վերածնության շրջան հայոց կյանքի եւ գրականության մեջ, որ սկզբում շատ դանդաղ առաջ գնաց... եւ հետո՝ շատ արագ քայլերով...»¹⁷:

Իբրեւ անցման շրջանի բանաստեղծ՝ Ղուկիանոս Կարնեցին ոչ միայն արծարծում է հոգու անմահության («Հոգին սուրբ քեզ մխիթարէ, ըլլա սրտիդ հովահար») կամ Աստծու կամքին ենթարկվելու գաղափարը, այլ նաեւ դրանով սատարում եւ մխիթարում է մարդուն: «Դո՛ւ ողջ եղիր» մաղթանք-կրկներգով ավելի է խտանում բանաստեղծության աշխարհիկ տրամաբանությունը, եւ ամփոփվում է հեղինակի՝ գեղարվեստական անժխտելի արժանիքներով օժտված մարդասիրական հավատամբը: Մխիթարելով՝ հավատքի, երազանքի, հույսի, լույսի ճառագայթներով լուսավորում եւ դեպի կյանք է ուղղորդում «քույր Սրբուհու» ճանապարհը. արթնացնում, սթափեցնում նրա մեջ քնած բանականության ձայնը՝ միտքն ու հոգին, ապրելու տենչը, մաքառման կիրքը:

¹⁵ Անդ:

¹⁶ «Ղուկիանոսի ընծան», էջ 10:

¹⁷ Մ. Աբեղյան, Հայոց հին գրականության պատմություն, գիրք երկրորդ, Երևան, 1946, էջ 437, 471:

*Ղուենկիանոսը կըսէ. Քո՛յր իմ Սրբուհի, մի՛ մորմոքար,
Ոչ թէ մեր ջահը մարաւ, այլ նոր վառաւ, դո՛ւ ողջ եղիր¹⁸:*

Առանձնակի նշանակութիւնն են ստանում ներանձնական ապրումները՝ հնարավորութիւնն տալով մոտիկից ծանոթանալու ԺԸ. հարյուրամյակի վերջի եւ ԺԹ. դարասկզբի մարդու հոգեբանութեանն առնչվող այս կամ այն դեպքին, ստեղծված իրավիճակին: Հավանական է, որ իր առանձնութեան մեջ անգամ Ղուենկիանոսը չի կարողացել հեռու մնալ չար նախանձի հարվածներից, չըջապատի անարդար վերաբերմունքից եւ անգամ ստիպված է եղել թողնել իր բնակավայրը, հեռանալ եւ հոգեկան խռովք, սրտի խորունկ ցավ է ապրել: Այդ զգացումներն արտահայտվել են անձնական բնույթի՝ «Հրաժեշտ ի սիրելեաց»¹⁹ բանաստեղծութեան մեջ.

Արդ, սիրելի՛ք, իմացնեմ. հոս մնալս Աստուած գիտէ.
Կարծեմ թէ բաժնուինք պիտոր, մէյմ ալ գալս Աստուած գիտէ.
Թէ ձեր ցաւն է սաստիկ, գիտնաք՝ իմ ցաւս է խիստ սաստկաբին,
Այնպէս տխրութեան մէջն եմ, որ այլ խնդալս Աստուած գիտէ²⁰...

Որքան էլ նա կյանքից դառնացած լինի, դարձյալ մարդու սրտանվեր բարեկամն է, որից անջատվելն իրեն վիշտ է պատճառում: Վշտի հիմքն աշխարհում տիրող անարդարութիւններն են: Եւ հոսահատ, անճար, թշվառ, անելանելի վիճակից դուրս գալու համար նա դիմում է Աստծու օգնութեանը: Նարեկացու նման՝ Ղուենկիանոսը եւս դիմում է Աստծուն՝ կրկին վերադարձնելու մարդուն այն աստվածային կերպարին, որից հեռացել է: Կապված իրական կյանքի հանգամանքների հետ՝ մի շարք կարեւոր կողմերից է ժամանակի մարդկանց հոգեբանութեան արտացոլումը: Գանգատվում է իր հին բարեկամներից, որ առանց պատճառի իրենից խռովում, չարախոսում են, սակայն ինքը, այնուամենայնիվ, նրանց երջանկութիւնն է մաղթում: Բարձրանալով մղձավանջային իրականութիւնից եւ իրեն չըջապատող ճղճիմ անձնավորութիւններից՝ կարեւորում է մարդու արժանիքների գնահատումը եւ երազում նրան տեսնել սիրո, բարութեան մեջ.

¹⁸ «Բագմավէպ», էջ 109, «Քերդուածք», էջ 89, «Ղուենկիանոսի ընծան», էջ 104:

¹⁹ «Բագմավէպ», էջ 105, «Քերդուածք», էջ 89, «Ղուենկիանոսի ընծան», էջ 104–105:

²⁰ «Բագմավէպ», էջ 105, «Ղուենկիանոսի ընծան», էջ 104:

Անխոհեմ մարդկանց ձեռքն ինկանք իմ դետրա²¹ չգիտցուաւ,
Բարեկամքս օտարացան ու պատիւս վերցուաւ²²...

Երգչի հայերեն տաղերն առաջին անգամ «Բազմավէպ» ամսագրում հրատարակող Աթանաս Տիրոյանը խոսում է բանաստեղծի երջանկությունը խանգարողների մասին. «Հաւանական կերեւի, որ Ղունկիանոս իր քաշուած եւ առանձնացեալ կենաց մէջ անգամ, չէ կրցեր ազատ մնալ չար նախանձու հարուածներէն, մինչեւ երբեմն ստիպուել է թողուլ իր բնական վայրն, եւ այնպիսեաց աչքէն հեռանալով՝ առիթ չտալ իր վրան խօսելու...»²³: Եւ ահա ծանր ապրումների ու մտորումների մեջ ընկած երգչին ստիպում են ինքնակամ հեռանալ: Բայց նկատելի է, որ նա ցավով է բաժանվում նախկին ապրելաձեւից, երանելի ժամանակներից, երբ ստիպված չէր դեգերել օտար ու անհայտ աշխարհներ տանող ճանապարհներին: Պանդխտության երգերի նմանութեամբ ուրվագծվում է հրաժեշտի եւ բաժանման դառնությունը, իսկ քնարականությունն ասես ավելի է ընդգծում պահի հուզականությունը.

Բարուն հակառակ կեցաւ ան չարանախանձ սատանան.
Գնաց չար մարդկանց գրգռեց, իրարու դրդող եղան,
Հասկցայ՝ ինձ համար ոմանք խօսք լսեն՝ կգայրանան,
Ես ալ միտք դրի երթալու, ուր երթալս Աստուած գիտէ²⁴...

Հեղինակը ներթափանցում է կյանքի ընդհանուր եւ մասնավոր երեւոյթների մեջ, դատում, մեկնաբանում, բացատրում՝ արտահայտելով իր դժգոհությունը ժամանակի անարդարությունների դեմ: Իսկ մյուս կողմից՝ նաեւ զայրալից ու հուսահատական եզրահանգումներ է անում. նզովում է անմարդկային ու անբնականը, պախարակում է չարալեզու, անձնապաշտ մարդկանց, պառակտիչներին: Քնարական հերոսը, խոսափելով չարի ու բարու բախումներից, փրկվելու ելք է որոնում, սակայն ի վերջո ստիպված է լինում հեռանալ՝ ապավինելով նախախնամությունը. «Ես ալ միտք դրի գնալու, ուր երթալս Աստուած գիտէ»: Չարին դիմադրելու անկարողությունը, մարդկային թուլությունը կյանքից ու աշխարհից դառնացած բանաստեղծին ստիպում են դիմել մարդկանց, որ

²¹ Ղետր (արաբ.)՝ արժեք, չափ, աստիճան: Կիրառվում է ե՛ւ թույլբերեմուն, ե՛ւ պարսկերեմուն:

²² «Բազմավէպ», էջ 105, «Զերդուածք», էջ 89, «Ղունկիանոսի ընծան», էջ 104:

²³ «Բազմավէպ», էջ 105:

²⁴ «Բազմավէպ», էջ 105–106, «Զերդուածք», էջ 89, «Ղունկիանոսի ընծան», էջ 105:

Աստծուն աղոթելիս հիշեն նաեւ իրեն՝ «Մտքէ, աղօթքէ մի մոռնաք ցաւալի Ղունկիանոսին»:

Նույն շարքից է նաեւ խոհարարատական, բարոյափիլիսոփայական՝ ուշագրավ, պարզ հորինվածք ունեցող, տասներկուտողանոց «Դարձեալ հրաժեշտ ի սիրելեաց»²⁵ բանաստեղծութիւնը: Հեղինակը ներթափանցում է կյանքի խորքերը եւ ներկայացնում մարդկային բարդ, դժվարին, հակասական փոխհարաբերութիւններին այն մթնոլորտը, որ պարարտ հող է չարիքների եւ դժբախտութեան համար: Անցյալի քաղցրիկ վերհուշերը, կարոտն ու սերը չոյում եւ ջերմացնում են բանաստեղծին, սակայն դառն ներկան, անտանելի վիճակը՝ վիշտ, տանջանք, թախիծ ու մորմոք, հեռանալու ցանկութիւնն է առաջացնում: Զգտնելով «ազնիվ սիրելիների»՝ իրենից երես դարձնելու պատճառը՝ բանաստեղծը կարճառոտ խոսքով արտահայտում է իր դժգոհութիւնը, բողոքն ու ընդվզումն անարդար իրականութեան դեմ: Կյանքի այլեւայլ դրվագները, ժամանակի շունչը, երանելի օրերի հուշերը փոթորկում, տակնուվրա են անում երգչի հոգին: «Միջնադարեան հայ բանաստեղծութեան ամենէն ճոխ ու ինքնատիպ մասերէն մին կը կազմեն բարոյախօսական, աւելի ճիշդ՝ «խրատական» տաղերը...», — նշում է Արշակ Զոպանյանը²⁶: Խոհարարատական, ժողովրդական համ ու հոտով գրված իր չափածո խոսքում բանաստեղծն արտացոլում է հասարակական եւ անձնական կյանքի անմաքուր կողմերը, անողոք բարքերի միջեւ խորացող հակամարտութիւնները, որոնք ստիպում են հեռանալ իր սիրելիներից: «Երբեմն ալ հարկ կը լինէր... յիշեցնել անուշ գանգատանօք իր հին բարեկամացը, անոնց առանց պատճառի իրեն հետ խռոված լինելին, եւ փոխադարձ անոնց չարախօսութեանցն՝ երջանիկ կենաց մաղթանօք կը հեռանար...»²⁷, — գրում է բանաստեղծի կենսագիր Աթանաս Տիրոյանը:

Քառյակներին բնորոշ դրամատիկ դրսեւորող հետաքրքիր տողերում հեղինակը տրտնջում է անտարբեր վերաբերմունքից. եւ որքան շատ են բողոքն ու դժգոհութիւնն ստանում ներանձնական զգացման գունավորում, այնքան հուզիչ, հոգեզմայլ են դառնում: Անկեղծորեն, անմիջականորեն դիմելով «սիրելիներին»՝ հեղինակը ծանր հարցեր է առաջադրում:

²⁵ «Բազմավէպ», էջ 106, «Քերդուածք», էջ 89–90, «Ղունկիանոսի ընծան», էջ 105:

²⁶ Արշակ Զոպանյան, Հայ էջեր, Փարիզ, 1912, էջ Ի.:

²⁷ «Բազմավէպ», էջ 106, «Քերդուածք», էջ 9:

Ազնի՛ւ սիրելիք, իմ գանգատս է ձեզնէն,
 Ի՞նչ պատճառի խեղճիս աչքէ ձգեցիք,
 Առաջուց այսպէս կսիրէիք ինձի.
 Զարմա՞նք չէ մի իսկոյն երես դարձուցիք²⁸...

Ղունկիւհանոս Կարնեցին, անկեղծորեն սիրելով կյանքն ու մարդկանց, վշտով ու դառնությամբ գանգատվում է, դժգոհում իրականությունից ու շրջապատից: Նա ցավով է նկատում, թե ինչպես են ապականվում բարքերը, ինչպես է մարդը կորցնում սիրելու, հարգելու, պատվելու, նվիրվելու հատկութիւնը: Դժվարին ու հակասական իրականության մեջ նրա անհուն եւ անթաքույց սերը՝ դեպի մարդ արարածն առհասարակ, բանաստեղծութիւնը դարձնում է մարդուն նվիրված բարոյական որոշակի սկզբունքներ ներշնչող ձոն: Վեր բարձրանալով անձնականից՝ բանաստեղծը հանգում է պարզ ու հասարակ թվացող եզրակացութիւնների, որոնք համամարդկային են: Դիմելով երբեմնի ընկերներին՝ հեղինակը կարծես զրուցում է ընթերցողի հետ՝ հավաստելով սիրո եւ հավատարմության սկզբունքներին անդամաճան մնալու կարեւորութիւնը: Յուրաքանչյուր տողում նկատվում են մարդկային ուղին պարուրող երեւոյթների ճանաչումից եկող բողոքի դառը խոհը, արդար զայրույթը.

Մէկ վախտ մը միջերնիս պատիւ կար, սէր կար.
 Օր մը չտեսնայինք մէկգմէկ՝ չըլլար,
 Գաւաթներ կդառնար մեր կենաց համար.
 Հիմա ալ չէք ճանչնար, օտարացուցիք²⁹...

Բանաստեղծը խոր վիհ է տեսնում մի կողմից իր երազած մարդկային կերպարի, երջանկության, կատարյալի մասին ձգտումների ու ըմբռնումների, մյուս կողմից՝ դաժան իրականության միջեւ. իրականութիւն, որի մեջ աղամորդին դառնում է անողոք, տմարդի, մարդատյաց, որտեղ թագավորում են անարդարութիւնն ու անհավասարութիւնը: Այս եւ նման խոհերը, համամարդկային գաղափարները մշտապես եղել են Ղունկիւհանոս Կարնեցու ուշադրության կենտրոնում, եւ, թերեւս, բանաստեղծութիւնների այս շարքը հենց այդ տեսանկյունից է արժեւորելի:

²⁸ «Բազմավէպ», էջ 106, «Զերդուածք», էջ 89, «Ղունկիւհանոսի ընծան», էջ 105:

²⁹ «Բազմավէպ», էջ 106, «Զերդուածք», էջ 89, «Ղունկիւհանոսի ընծան», էջ 105:

РЕЗЮМЕ

В XVIII веке значительно возрастает роль духовного песнопения: она проникается бытом и становится более жизненной и понятной, придавая новое звучание поэзии.

Небольшие четверостишия Лункианос Карнеци, вошедшие в сборник под названием «Այլ և այլք» («Всякая всячина»), несут в себе отзвук поэзии Григора Нарекаци и проникнуты его глубокими гуманистическими идеями. Ряд поэтических творений, пронизанных идеями новой эрой Возрождения, знаменуют плавный переход к классической поэзии XIX века.

SUMMARY

In the 18th century, the significance of spiritual songs increased in many ways, which reinforced the ties between literature, having already a social function, and life with its fresh and interesting nuances.

The subject of the article is the dedication of poetry devoted to someone's memory or diverse events of everyday life (illness, death), which passed through deepening of laic spirit and was already part of minnesingers' art.

The small quatrains collected under the title of "Sundries" by Ghunkianos of Karin, being in harmony with modern times, were influenced by the infinite humanism of Gregory of Narek, coming from the early Middle Ages.

The art and the contents of these series, written in verses with motives announcing the coming of a new period of rebirth, laid the basis and caused the development of the classical poetry of the 19th century.

